

ANALIZA PROMOCIJE ZDRAVJA IN PREVENTIVE NA PODROČJU RAKA V SKLOPU PROJEKTA CANCON JA

MAJA ARNIČ,¹ BRINA BRAČKO,¹ MARJETKA JELENC²

¹ Univerza v Mariboru, Medicinska fakulteta, Maribor, Slovenija
maja.arnic@student.um.si, brina.bracko@student.um.si

² Nacionalni inštitut za javno zdravje, Ljubljana, Slovenija
marjetka.jelenc@nijz.si

Evropska unija, ki je zibelka promocije in preventive ter nacionalnih programov za obvladovanje raka, je kot kontinuirano razvijajoča se skupnost uvedla precej projektov in programov, za nadzor uspešnosti, izdelave ključnih dokumentov, namenjenih političnim odločevalcem pri oblikovanju ukrepov na področju celostne obravnave raka. Dokumenti ponujajo možnosti izboljšav in pridobivanja finančnih sredstev za obvladovanje te bolezni. Področji preventive in promocije raka temeljita na dobri complianci družbe in imata v času hitrega tehnološkega napredka veliko prostora za izboljšave. Trenutno stanje in pretekli napori na področju razširjenosti raka so vidni v raziskavi z imenom European Guide on Quality Improvement in Comprehensive Cancer Control – CanCon JA, raziskava pa ponudi tudi primerjavo na področju preventive in promocije med številnimi Evropskimi državami. Cilj prispevka je primerjava promocije in preventive slovenskega Državnega programa za obvladovanje raka s programi držav z dolgoletno tradicijo ter analiza rezultatov.

DOI

[https://doi.org/
10.18690/um.fov.2.2025.1](https://doi.org/10.18690/um.fov.2.2025.1)

ISBN

978-961-286-963-2

Ključne besede:

rak,
preventiva,
promocija,
zdravje,
CanCon JA

Univerzitetna založba
Univerze v Mariboru

DOI
[https://doi.org/
10.18690/um.fov.2.2025.1](https://doi.org/10.18690/um.fov.2.2025.1)

ISBN
978-961-286-963-2

Keywords:
cancer,
prevention,
promotion,
health,
CanCon JA

ANALYSIS OF HEALTH PROMOTION AND CANCER PREVENTION WITHIN THE CANCON JA PROJECT

MAJA ARNIČ,¹ BRINA BRAČKO,¹ MARJETKA JELENC²

¹ University of Maribor, Faculty of Medicine, Maribor, Slovenia
maja.arnic@student.um.si, brina.bracko@student.um.si

² National Institute of Public Health of the Republic of Slovenia, Ljubljana, Slovenia
marjetka.jelenc@nijz.si

The European Union, which is the cradle of the promotion and preventive and national programs for cancer control, as a continuously developing community, has introduced a number of projects and programs for performance control, the production of key documents intended for political decision-makers in the formulation of measures in the field of comprehensive treatment of cancer. The document offers possibilities for improving the acquisition of financial resources for disease control. The fields of preventive and promotional cancer are based on the good compliance of society and have a lot of room for improvement in the time of rapid technological progress. The current state and past efforts in the field of cancer prevalence can be seen in the research called European Guide on Quality Improvement in Comprehensive Cancer Control - CanCon JA, and the research also offers a comparison in the field of prevention and promotion between many European countries. The aim of the paper is to compare the promotion and prevention of the Slovenian national program for cancer control with the programs of the countries with a long tradition and to analyze the results.

1 Uvod

Rak, kot eden večjih izzivov sodobne družbe predstavlja veliko področje, kjer se prepletajo naporci človeka kot posameznika in organizacije družbe v celoti, da bi skupaj dosegli zmanjšano pojavnost bolezni ter posledice, ki jo spremljajo. Ta prispevek se osredotoča na analizo obsežne raziskave, ki je potekala od 2014 do 2017 v sklopu projekta, poimenovanega European Guide on Quality Improvement in Comprehensive Cancer Control (Evropski vodič za izboljšanje kakovosti celostnega obvladovanja raka), skrajšano CanCon JA. Evropski projekt, čigar cilj je bil med drugim zmanjšati določene obstoječe razlike na področju obvladovanja raka se je osredotočil tudi na področji promocije in preventive rakavih obolenj v Evropi. Prispevek je pripravljen z željo, da analiza raziskave prikaže priložnosti za organizacijske izboljšave v izvedbi promocije in preventive na področju raka v Sloveniji, v primerjavi z nekaterimi drugimi razvitimi državami (Jelenc, idr., 2022, Jelenc, idr., 2020, Jelenc, idr., 2016).

2 Preventiva in promocija zdravja v sklopu CanCon JA

V raziskavo o vsebini nacionalnih programov za obvladovanje raka (NPOR), v sklopu projekta skupnega ukrepanja CanCon JA je bilo povabljenih 35 držav, 5 se jih žal na vabilo ni odzvalo (Bolgarija, Grčija, Slovaška, Škotska in Severna Irska). Nizozemska in Hrvaška sta bili v času raziskave edini državi, ki nista imeli nikakršnih dokumentov za obvladovanje raka, kot je to NPOR oziroma dokumentov, povezanih z rakom, ki temeljijo na mednarodnih priporočilih, so prilagojeni politiki države in so namenjeni celostnemu obvladovanju raka na določenem geografskem področju (Jelenc, idr., 2022, Jelenc, idr., 2020).

Osemindvajset Evropskih držav z omenjenimi dokumenti, vključenih v CanCon JA so predstavljale Avstrija, Belgija, Ciper, Češka, Danska, Estonija, Finska, Francija, Nemčija, Madžarska, Islandija, Irska, Italija, Latvija, Litva, Luksemburg, Malta, Črna gora, Norveška, Poljska, Portugalska, Romunija, Slovenija, Španija, Švedska, Turčija, Anglija in Wales. Države so v svoje nacionalne programe za obvladovanje raka ter druge dokumente povezane z rakom vključile področja: primarne preventive, promocije zdravja, sekundarne preventive, zgodnjega odkrivanja, diagnostike, zdravljenja, psihosocialne onkološke nege, preživetja, rehabilitacije, paliativne oskrbe, politik, financiranja, vzrokov raka, informacij in podatkov o raku, raziskav,

epidemioloških trendov ter dostopa do inovativnih zdravljenj ter opolnomočenja pacienta. Potrebno je poudariti, da sta v Nemčiji področji primarne preventive in promocije zdravja zajeti v drugih dokumentih in zato nista del dokumentov o raku, vendar se kljub temu izvajata (Jelenc, idr., 2022, Jelenc, idr., 2020).

Preventiva je bila v dokumente o raku vključena v naslednjih državah: Avstrija, Ciper, Češka, Estonija, Finska, Francija, Madžarska, Islandija, Irska, Italija, Latvija, Litva, Luksemburg, Malta, Črna gora, Norveška, Poljska, Portugalska, Romunija, Slovenija, Španija, Švedska, Turčija, Anglija in Wales. Belgija in Danska nimata vključenega področja preventive v NPOR (Jelenc, idr., 2022, Jelenc, idr., 2020, Jelenc, idr., 2016).

Države, ki so imele vključeno področje promocije zdravja v dokumente o raku so bile: Avstrija, Belgija, Ciper, Češka, Danska, Estonija, Finska, Francija, Madžarska, Islandija, Irska, Italija, Latvija, Litva, Luksemburg, Malta, Črna gora, Poljska, Portugalska, Romunija, Slovenija, Španija, Švedska, Turčija, Anglija in Wales, področje promocije ni vključeno na Norveškem (in v Nemčiji) (Jelenc, idr., 2022, Jelenc, idr., 2020, Jelenc, idr., 2016).

Med začetnice NPOR štejemo Anglijo, Norveško in Francijo. Omenjene države so postavile temelje na tem področju. Glavni področji razlik v NPOR so finančne in kadrovske zmožnosti, ki omogočijo prednjačenje večjih in bolj razvitih posameznic (Jelenc, idr., 2016).

3 Primerjava preventive in promocije zdravja v Sloveniji z nekaterimi drugimi državami

Vključenost preventive in promocije zdravja v slovenski Državni program za obvladovanje raka (DPOR) smo primerjali z nacionalnimi programi dveh razvitih držav, Anglije in Francije. Omenjeni državi sta namreč med pionirji uvedbe nacionalnih programov za obvladovanje raka. Zaradi dolgoletne tradicije pa sta Anglija in Francija vodilni tudi na področju kvalitete nacionalnih programov za obvladovanje raka.

3.1 Slovenija

Slovenski državni program za obvladovanje raka (DPOR), objavljen s strani Ministrstva za zdravje Republike Slovenije, ki zajema obdobje od 2022 do 2026, preventivo deli na primarno in sekundarno. Incidenca raka je odvisna predvsem od uspešnosti ukrepov s področja primarne preventive, torej dejavnosti in aktivnosti, ki jih izvajamo posamezniki, ko smo še zdravi, ter sekundarne preventive, kjer s presejalnimi programi odkrivamo predrakave spremembe in jih odstranjujemo (DPOR, 2017).

Ukrepi na področju primarne preventive so se v Sloveniji začeli izvajati konec devetdesetih let, in so statistično pomembno vplivali, da se incidenca raka večja počasneje. Ukrepi vključujejo zakonodajo, primarno zdravstveno varstvo z referenčnimi ambulantami, centre za krepitev zdravja, cepljenje proti HPV in hepatitisu B, ter druge. S primarno preventivo namreč lahko preprečimo do 40% vseh rakov, in sicer z obvladovanjem ključnih dejavnikov tveganja, kot so kajenje, škodljiva in tvegana raba alkohola, nezdrava prehrana, pomanjkanje telesne aktivnosti ter čezmerna teža in debelost, prekomerno sončenje, izpostavljenost karcinogenom v delovnem in bivalnem okolju. Predlagani cilji in ukrepi na področju primarne preventive upoštevajo priporočila Evropskega kodeksa proti raku. Posamezni dejavniki tveganja so na ravni države ali Evropske unije že natančno opredeljeni in je njihovo obvladovanje predmet strateških ali pravno zavezujočih dokumentov. Cilji zajemajo zmanjšano rabo tobaka, zaželeno je znižanje odstotka kadilcev med prebivalci, starimi 15 let in več, s 23% v letu 2019 na 17,5 % v letu 2026 in znižanje odstotka mladostnikov, ki kadijo tobak vsaj enkrat na teden ali pogosteje. Naslednji cilj je usmerjen v zmanjšano rabo alkohola, ki je dokazano dejavnik tveganja za veliko število rakov, kot so rak ustne votline, grla, žrela, požiralnika, jeter, debelega črevesja in danke ter dojke pri ženskah. Zastavljeno je zmanjšati delež oseb, starih od 15 do 64 let, ki pijejo čez meje manj tveganega pitja, kar vključuje mladoletne osebe, ki popijejo katero koli količino alkohola, ter odrasle osebe, ki se opijejo vsaj enkrat v letu in/ali v povprečju popijejo na dan več kakor eno (velja za ženske) ali več kakor dve enoti alkohola (velja za moške), s 45% v letu 2018 na 42% letu 2026. Zmanjšati delež 15-letnikov, ki so že pili alkohol pri 13 letih ali prej, z 31% v letu 2018 na 26% v letu 2026. Nadaljnji cilji in ukrepi so usmerjeni v izboljšanje diete oziroma prehrane, redno telesno vadbo, zmanjšanje onesnaževanja okolja, zmanjšanje izpostavljenosti nevarnim snovem in sevanju,

radonu, azbestu, zmanjšanje izpostavljenosti ultravijoličnemu sevanju, nadzoru nad nalezljivimi boleznimi povezanimi z rakom in cepljenju proti njim. Prav tako je cilj okrepitev primarne preventive na primarni ravni zdravstvenega sistema tako, da bi v ambulantah družinske medicine dopolnili vsebine o preventivnih pregledih odraslih s področja rakavih obolenj, v centrih za krepitev zdravja in zdravstveno-vzgojnih centrih pa izvajali usposabljanje za obravnavo in podporo bolnikov z rakom pri spreminjanju in vzdrževanju zdravega življenjskega sloga. V centrih za duševno zdravje bi izvajali usposabljanje za obravnavo in podporo bolnikov z rakom, z uvajanjem novih vsebin pa kadrovske okrepili time na primarni ravni (DPOR, 2017, Petkovšek, 2023).

Na področju sekundarne preventive imamo v Sloveniji na državni ravni vpeljane tri presejalne programe, za katere obstaja dovolj dokazov o smiselnosti uvedbe organiziranega presejanja za učinek na prebivalstvo. To so: Državni program zgodnjega odkrivanja predrakavih sprememb materničnega vratu Zora, Državni presejalni program za raka dojke Dora, Državni program presejanja in zgodnjega odkrivanja predrakavih sprememb in raka na debelem črevesu in danki Svit. Program Zora deluje v Sloveniji od leta 2003, od leta 2009 pa deluje tudi program Svit. Oba programa dosejata visoke standarde kakovosti, sta brezplačna za ciljne skupine, velika možnost za napredek pa je področje promocije in višanje udeležbe ciljne populacije na presejalnih testiranjih. Uspešnost delovanja programov se kaže v zmanjšanju incidence rakov, saj zgodnje odkrivanje predrakavih sprememb in njihova odstranitev, pomembno vpliva na število bolnikov, ki zbolijo z rakom. Incidenca se je pri moških med letoma 2008 in 2010 povečevala za 8,2% letno, od leta 2010 do 2017 pa se zmanjšuje za 3,7% letno. Rak debelega črevesa in danke je bil tako po pogostosti novih primerov raka (brez nemelanomskega raka kože) v letu 2009 na prvem mestu, leta 2017 pa na četrtem, kar nakazuje na veliko pomembnost sekundarne preventive. Prav to je razlog, da želimo v Sloveniji uvesti nove presejalne programe, torej novo aktivnost na področju sekundarne preventive, eden izmed omenjenih programov je presejalni program za raka pljuč (Jelenc, idr., 2022, Jelenc in Albrecht, 2020, DPOR, 2017).

Promocija na področju rakavih obolenj v veliki meri poteka tudi preko nevladnih organizacij, ki se pogosto osredotočajo na določene tipe rakov. Društvo bolnikov s krvnimi boleznimi Slovenije ozavešča ljudi o krvnih rakih; promocija deluje preko socialnih omrežij, mesečnih spletnih predavanj, strokovnih srečanj, ter izdajo

vodnikov (14 v zadnjih petih letih), vodene aktivnosti in socialnih programov (financiranih s strani članov društva). Društvo onkoloških bolnikov Slovenije, ki pri promociji sodeluje z ministrstvom za zdravje ter oglašuje preko množičnih medijev. Europa Donna, s pomočjo svetovalne telefonske linije (delno sofinancirane s strani ministrstva za zdravje) nudi pomoč bolnicam ter pomaga pri ozaveščanju raka dojke. V Sloveniji imamo več kot 12 nevladnih organizacij na področju raka z dolgo tradicijo in številnimi člani, ki premikajo mejnike na vseh področjih celostnega obvladovanja raka, od financiranja do oglaševanja in psihološke podpore ter drugih področij. Promocija in poslanstvo nevladnih organizacij imata še veliko večji potencial, v kolikor bi bila zagotovljena dodatna finančna sredstva in usposobljeno osebje v samih organizacijah (DPOR, 2017).

Eden izmed najboljših in najbolj medijsko odmevnih državnih presejalnih programov je program SVIT. Slednji slovi po izjemno širokem naboru aktivnosti na področju promocije, ki je vzor številnih Slovenskim in tujim presejalnim programom. Prvo orodje, ki programu SVIT pomaga pri promociji, je njegova spletna stran (<https://www.program-svit.si>). Tam najdejo ljudje informacije o dogodkih, kot je Svitov dan, promocijskih dogodkih z napihljivimi modeli črevesa, srečanja z ambasadorji, pogovornih oddajah o programu SVIT, video vsebine ter podrobno predstavitev, poslanstvo in statistične podatke programa. SVIT z javnostjo komunicira na številne načine: preko klicnega centra, pošte (skrbi, da posamezniki v ciljni skupini med 50. in 74. letom starosti pravočasno prejmejo vabilo v program), informacijske podpore (vključujoč spletno stran), območne enote NIJZ, ambasadorjev, podpornikov, nevladnih organizacij, strokovne javnosti, splošne javnosti ter medijev. Zanimiva strategija promocije je možnost organizacije Svitovega dogodka, kar lahko posameznik stori preko spletne strani, kjer izpolni obrazec. O uspešnosti promocije programa priča tudi podatek, da je bilo leta 2023 presejane 60,81% povabljenе populacije (SVIT-Za zdravstvene delavce, 2023).

3.2 Anglija

Izkušnje držav z dolgoletno tradicijo načrtov in programov za obvladovanje raka, kot so npr. Francija, Anglija in Norveška so utrle pot za razpravo o potrebi po vzpostavitvi nacionalnih ali regionalnih programov, načrtov ali strategij za obvladovanje raka v vseh evropskih državah. V primerjavi s Slovenskim DPOR se tudi program za obvladovanje raka angleške Nacionalne zdravstvene službe (*angl.*

National Health Service-NHS) osredotoča na promocijo zdravega življenjskega sloga in preventivo na primarni in sekundarni ravni (Jelenc, idr., 2016).

Med prebivalstvo širijo znanje o škodljivih vplivih kajenja in pozitivnih učinkih prenehanja, vsem kadilcem nudijo izdelavo brezplačnega personaliziranega načrta za prenehanje kajenja in vzdrževanje abstinence. Razvili so brezplačno mobilno aplikacijo NHS Quit Smoking, ki je dostopna na vseh mobilnih napravah. Kadilcem pomaga pri soočanju s kajenjem in vzdrževanju abstinence. Tej primerljiva je aplikacija, poimenovana Try dry (*ime aplikacije v angl. The Dry January app*) ustvarjena v sklopu kampanje, poimenovane Suh januar (*angl. Dry January*), ki spodbuja k popolni abstinenci od alkohola vsaj vseh 31 dni tega meseca, podobno kot imamo v Sloveniji projekt 40 dni brez alkohola. Vsi uporabniki aplikacije si lahko beležijo dneve ko niso pili alkohola in koliko česa so spili, kadar so pili. Aplikacija je brezplačna in dostopna vse leto. Poleg dnevnika je opremljena z nasveti za prenehanje uživanja alkohola in informacijami o prednostih abstinence ter neželenih učinkih prekomernega pitja (NHS, 2020, Try Dry, NHS, 2021).

Vse že omenjene dejavnosti so preplet delovanja NHS na področjih promocije zdravja in rakavih bolezni ter primarne preventive. Dolgoletno tradicijo ima tudi sekundarna preventiva in presejalni programi za odkrivanje raka in predrakavih sprememb. Tako kot v Sloveniji tudi njihovi presejalni programi vključujejo raka dojka, debelega črevesa in danke ter materničnega vratu. Poleg slednjih je njihov nacionalni presejalni komite javnosti predstavil presejalni program za tarčno odkrivanje pljučnega raka, ki je bil zasnovan na podlagi obsežnega Evropskega poizkusa NELSON, ki je deloval na principu CT slikanja oseb z večjim tveganjem za razvoj pljučnega raka. Rezultati so pokazali zmanjšanje mortalitete pri osebah z večjim tveganjem, ki so bile testirane. Tako so v Angliji, leta 2023 presejanje začeli izvajati tudi sami. K sodelovanju v programu so povabljeni vsi, ki imajo oziroma so v preteklosti imeli v osebem zdravstvenem kartonu pri družinskem zdravniku zabeleženo zgodovino kajenja in so stari med 55 in 74 let. Njihov cilj je do leta 2025, vključiti 40% ciljne populacije in do marca 2030 vso. Predvidevajo, da bodo, ko bo program v polnem teku, raka pljuč odkrili pri kar 9000 bolnih in letno opravili kar milijon presejalnih testov ob enem pa želijo bolnikom omogočiti tudi zgodnejše zdravljenje (Cancer research UK, 2024).

Ciljna skupina presejalnega testiranja za raka debelega črevesa in danke, ki ga izvajajo od leta 2006, so trenutno vsi državljani med 54 in 74 letom. Presejanje želijo v naslednjih letih razširiti tudi na nekoliko mlajše (od 50. leta naprej), podobno kot je praksa že vrsto let v Sloveniji. Vso ciljno prebivalstvo je k sodelovanju povabljen pisno na vsaki dve leti. Na vabilo se je med letoma 2022 in 2023 odzvalo 70% povabljenih, kar je manj kot pri njihovih drugih presejalnih programih (Cancer Research UK, 2023, Cancer Research UK, 2024).

Presejalnega programa za testiranje raka dojke, ki je v Angliji najpogostejši rak med ženskami, se je v istem obdobju udeležilo 65% povabljenih. Kar je nekoliko pod pričakovanji organizacije, ki ocenjuje, da z presejanjem preprečijo kar 1300 smrti letno. V ciljno skupino so vključene vse ženske med 50. in 70. letom starosti. Vabilo prejmejo vsaka tri leta. Samoiniciativno je sodelovanje, omogočeno tudi vsem ženskam po 70. letu. Letno je testiranje omogočeno vsem tistim, ki imajo večje tveganje za razvoj bolezni kot ostali del ciljne skupine. Program so začeli leta 1988 (Cancer Research UK, 2024).

Presejalno testiranje za odkrivanje raka materničnega vratu so začeli leta 1964. K sodelovanju so povabljene vse ženske med 25. in 64. letom starosti, na vsaka tri leta. Dodatno so na testiranje poslane tudi tiste z visokim tveganjem za razvoj bolezni. Slednje oceni družinski zdravnik ali pa ginekolog. Ocenjujejo, da s presejanjem letno zaradi raka materničnega vratu preprečijo okoli 2000 smrti (Cancer Research UK, 2022).

V začetku izvajanja presejalnih programov so v prvih letih ugotovili precejšnjo razliko v udeleževanju pri slednjih. Zato so za zmanjšanje teh razlik, npr. med moškimi in ženskami, za družinske zdravnike izdali posebna navodila, kako morajo k sodelovanju spodbuditi tudi skupine ljudi, ki se testiranj udeležujejo manj (Cancer Research UK, 2023).

3.3 Francija

Kot omenjeno je ena izmed držav z dolgoletno tradicijo NPOR tudi Francija. Njihova najnovjša strategija za desetletno obvladovanje raka zajema obdobje od 2021 do 2030. V dokumentu Francozi izpostavljajo pomen preventive, ki ga razdelijo na raziskovalni napredek, personalizirano izvedbo preventive, zaupanje v ljudi, da

bodo prenehali kaditi, zmanjševanje škodljive rabe alkohola, zdravo dieto, dostopno za vse, zmanjševanje bremena infekcijskih bolezni povezanih z rakom, in druga področja. V omenjenih strategijah preventive je ena izmed bolj zanimivih in tehnološko naprednih idej in cilj Francije, da do leta 2040, preprečijo 60,000 rakov, tudi na račun kontrole prodaje tobaka mladoletnim s pomočjo elektronskih naprav. Na področju presejalnih programov raka želijo uveljaviti naprave za samovzorčenje, vključevanje tehnoloških inovacij na področju presejanja, brez zamika, takoj po strokovni odobritvi inovacije. Razviti želijo natančnejše presejanje rakov, bolj prilagojeno posamezniku. Prav tako, podobno kot Slovenija, želijo uvesti presejalni program za raka pljuč (The French National Cancer Institute, 2025).

S strani promocije je cilj podpreti multidisciplinarne raziskave z namenom pridobitve novega znanja, ki bi lahko privedlo do ključnih odkritij, nato pa bolnikom čimprej omogočiti dostop do le-teh. Pri tem podpirajo "open science" pristop, ki temelji na odprtem sodelovanju, zagovarja čimprejšnjo in čim širšo izmenjavo znanj, rezultatov in orodij. Na podlagi ciljev izpostavljenih v Francoskem NPOR, lahko opazimo, da so precej podobni Slovenskim. Potrebno je izpostaviti, da imajo vsekakor večje finančne in tehnološke zmožnosti na področju samih raziskav in inovativnih tehnologij, na katere se v veliki meri želijo usmeriti tudi v naslednjih petih letih (The French National Cancer Institute, 2025).

4 Zaključek

V skladu s CanCon JA ugotovitvami, tudi nadaljnji postopki raziskovanja NPOR v državah EU in Angliji, potrjujejo, da je organizacija na visoki ravni. Tehnološki in družbeni naporji so zagotovo veliki, z upanjem, da se bo incidenca raka zmanjšala. Države se bremena raka zavedajo in preventiva in promocija zdravja sta pomemben element NPOR ter slovenskega DPOR.

Spodbudne so ugotovitve, da Slovenija v veliko pogledih na področjih promocije in preventive prednjači, tudi pred finančno in populacijsko veliko bolj zmognimi državami.

Literatura

- Cancer Research UK. (2024). Bowel Cancer Screening. Dostopno na: <https://www.cancerresearchuk.org/health-professional/cancer-screening/bowel-cancer-screening> (citirano: 22.12.2024)
- Cancer Research UK. (2024). Bowel Cancer Screening Programme. Dostopno na: <https://www.cancerresearchuk.org/health-professional/cancer-screening/bowel-cancer-screening/screening-bowel-overview> (citirano: 23.12.2024)
- Cancer Research UK. (2024). Breast Cancer Screening. Dostopno na: <https://www.cancerresearchuk.org/health-professional/cancer-screening/breast-cancer-screening> (citirano: 08.01.2025)
- Cancer Research UK. (2024) Lung Cancer Screening Programme. Cancer Research UK, [cancerresearchuk.org](https://www.cancerresearchuk.org/health-professional/cancer-screening/lung-cancer-screening). Dostopno na: <https://www.cancerresearchuk.org/health-professional/cancer-screening/lung-cancer-screening> (citirano: 27.12.2024)
- Cancer Research UK. (2023). Reducing inequalities in cancer screening. Identifying inequalities in your local population Could you have a nominated lead for addressing inequalities?., Dostopno na: https://assets.ctfassets.net/u7vsjnoopqo5/61aD1BpgF9nwqSOE7PNcqa/754f022cddb8bcb81d2deb513eb3a4/cruk_reducing_inequalities_in_cancer_screening_oct_23.pdf
- Cancer Research UK. (2022). Cervical screening Primary care good practice guide., Dostopno na: https://assets.ctfassets.net/u7vsjnoopqo5/3JyIv0wDSjppPFLAmAvtw9/4492ff6e9de36966a876123c4f882b2d/Cervical_Screening_Primary_care_Good_practice_guide.pdf (citirano: 10.01.2025)
- DPOR., (2017). Dostopno na: <https://www.dpor.si/> (citirano: 11.01.2025).
- Jelenc, M., idr., (2016). Expert Group on National Cancer Control Programmes. National Cancer Control Programmes/Cancer Documents in EU in 2016. Report on the Basis of the Analysis of Data from the Survey. Ljubljana: NIPH.
- Jelenc, M., Albreht, T. (2020). Promocija zdravlja in preventiva na področju raka v sklopu projekta JA iPAAC. 39th International Conference on Organizational Science Development Organizations at Innovation and Digital Transformation Roundabout, 267-273. doi: 10.18690/978-961-286-388-3.22
- Jelenc, M., idr., (2022). Nacionalni programi za obvladovanje raka v Evropi. Conference: Society's Challenges for Organizational Opportunities: Conference Proceedings. doi: 10.18690/um.fov.3.2022.26
- NHS., (2020). Quit smoking - better health, NHS.UK. NHS. Dostopno na: <https://www.nhs.uk/better-health/quit-smoking/> (citirano: 25.12.2024)
- NHS., (2021) Drink less - Better Health, nhs.uk. Dostopno na: <https://www.nhs.uk/better-health/drink-less/> (citirano: 12.01.2025)
- Petkovsek, B., (2023). Okužba s HPV, rak materničnega vratu in cepljenje proti HPV, Nijz. Dostopno na: <https://nijz.si/nalezljive-bolezni/cepljenje/okužba-s-hpv-rak-maternicnega-vratu-in-cepljenje-proti-hpv/> (citirano: 20.12.2024)
- SVIT-Za zdravstvene delavce, (2023). Svit., Dostopno na: https://www.program-svit.si/za-zdravstvene-delavce/?_gl=1 (citirano: 14.12.2024)
- The French National Cancer Institute. (2025). The Cancer Control Strategy 2021-2030. Dostopno na: <https://en.e-cancer.fr/> (citirano: 12.01.2025)
- Try Dry: the app to track your time off drinking. Alcohol Change UK., Dostopno na: <https://alcoholchange.org.uk/help-and-support/managing-your-drinking/dry-january/get-involved/the-dry-january-app> (citirano: 08.01.2025)

